

■ ■ ■

Augustus ■

■ ■ ■

■

AUGUSZTUS 6. – A NUKLEÁRIS FEGYVEREK BETILTÁSÁÉRT FOLYÓ KÜZDELEM VILÁGNAPJA, HIROSIMA–NAGASZAKI-EMLÉKNAP

Ezen a napon dobták le az Enola Gay nevű B-29-es amerikai bombázóról a Little Boynak becézett urániumbombát, amely elpusztította Hirosimát. Az egykori Békevilágtanács elnöksége 1978. július 13-i moszkvai ülésén augusztus 6-át a nukleáris fegyverek betiltásáért folyó harc világnapjává nyilvánította.

Hirosimára 1945. augusztus 6-án dobtak le az amerikaiak atombombát, a robbanás körzetében 1,2 kilométeres sugarú körben minden a földdel vált egyenlővé. Az áldozatok számát illetően csak becslések léteznek: a hirosimai emlékművön 61 443 név szerepel, a sugárfertőzés okozta egészségkárosodás pedig a mai napig szedi áldozatait. (A második amerikai atombomba Nagaszakira hullott 1945. augusztus 9-én.) 1947-ben létrehozták a Nemzetközi Atomenergia-bizottságot, amelynek a sugárzó anyagok és azok feldolgozásának ellenőrzése a feladata. 1970. március 5-én lépett hatályba az atomfegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló atomsorompó-szerződés. 1996. szeptember 10-én fogadta el az Egyesült Nemzetek Szervezete az atomfegyver-kísérletek teljes tilalmáról rendelkező átfogó atomcsendegyezményt (CTBT). 2000 májusában az öt nukleáris nagyhatalom nyilatkozatban erősítette meg azt az eltkélttségét, hogy erőfeszítéseket tesz a nukleáris fegyverektől mentes világ megteremtésére.

Átfogó atomcsendet!

Szerelmem, Hirosima. 1959-ben készült film az emlékezésről. Amely idővel fakuló. A film (akárcsak általában a művészetek) ezért fejbe kólintó. Figyelmeztető: a múlt csak addig létezik, ameddig képesek vagyunk átélni. És ahogyan el tudjuk feledni régi szerelmeinket, ugyanúgy hajlamosak vagyunk arra, hogy hagyjuk kipárologni a fejünkől az olyan iszonyatot is, mint amilyen a Hirosimára és a Nagaszakira ledobott atombomba. Mikor is? Mikor is? Miért is? Miért is?

Lehet, hogy a Békevilágtanács elnöksége csak 1978-ban nézte meg ezt a filmet, és a benne feszegetett erkölcsi kérdések nyomására döntött úgy, hogy augusztus 6-a, a hirosimai atombomba-támadás évfordulója legyen a nukleáris fegyverek betiltásáért folyó harc világnapja.

Erkölcsi dilemmák (manhattani nagyságúak), persze akkor is léteztek, amikor 1942-ben az Egyesült Amerikai Államokban meg-

született a Manhattan-terv, amely az atomfegyver kifejlesztésére irányult. Szilárd Leó kezdeményezte, miután felhívta a figyelmet a vészjelző német atombomba-kutatásokra. A projektum irányítója Leslie Groves tábornok lett, akiben rettenetes tetterő munkálkodott, és szervezőképességnek sem volt híján. A tudóscsapatnak Szilárd mellett tagja volt Oppenheimer, Wigner, Teller, Fermi, Bohr stb.

Kétségtől olyan eredményekkel gazdagodott a tudomány, amelyek előnyökkel kecsegtettek, amennyiben az atomenergia békés célokra való felhasználására gondolunk. Ellenben az ember hirtelen egy félelmetes képességgel gazdagodott: hogy elpusztítsa önmagát...

Egyesek szerint a németek még évekig nem tudtak volna atomfegyvert gyártani... Csak aztán jött a japánoktól való félelem. Groves úgy vélte, hogy Japán bombázásával megmenthetik az amerikai katonák ezreit az életét. Az viszont már nem jutott a fülébe, hogy a japánok közben a megadást fontolgatják. De ha tudomást is szerzett róla, erősen kételkedhetett, hiszen még frissen élt benne a kegyetlen kép, amint a japánok Pearl Harbornál alattomosan megtámadják az Amerikai Egyesült Államokat. Vagy neki már akkor leadták a drótot azokról a titkos iratokról, amelyek csak négy évvel ezelőtt kerültek nyilvánosságra, és amelyek szerint Japán egészen közel járt ahhoz, hogy a második világháborúban saját atombombát készítsen...

Az amerikaiak az atombombát az új-mexikói Los Alamosban felépített kísérleti bázison fejlesztették ki, majd az ugyancsak új-mexikói Alamogordo mellett végezték el az első kísérleti robbantást 1945. július 16-án. Harry Truman amerikai elnök hamarosan érkezettnek látta az időt, hogy a fegyvert élesben is kipróbálják.

Augusztus 6-án Hiroshima felett megjelent az Enola Gay nevű B-29-es bombázó, fedélzetén a Little Boynak becézett (uránium)bombával. És... ledobta... Becslések szerint 140 000 ember halt meg, és sokan szenvedtek szörnyűséges sérüléseket... A leukémia, a sugárzás okozta láthatatlan, alattomos kór pedig mindmáig kísért... a mai napig szedi áldozatait. A mai napig erkölcsi és egyéb dilemmák övezik a második atombomba ledobásának szükségességét. A tényen ez mit sem változtat: augusztus 9-én Nagaszaki felett ledobták a Fat Mannek keresztelt (plutónium)bombát: azon nyomban 39 000 ember halt meg, idővel az áldozatok száma 80 000-re növekedett. További 75 000-en szenvedtek sugársérülést.

Néhány évvel ezelőtt, a hirosimai atomtámadás évfordulóján az amerikai George Mason Egyetem történészeinek kezdeményezésére megrendezték Harry Truman amerikai elnök képzeletbeli bírósági tárgyalását. A vád szerint megsértette a jogszerű hadviselésről szóló nürnbergi elveket...

Az interneten atombomba-múzeum létesült, amely a hirosimai és a nagaszaki katasztrófának állít emléket. Készítőinek nem sajnálatkeltés a céljuk, hanem abban hisznek, hogy a világnak meg kell ismernie a nukleáris fegyvereket és azt a totális pusztítást, amelyet véghez tudnak vinni. Szeretnék, ha mindenki együtt munkálkodna velük a világ biztonságossá tételében.

Ennek érdekében bemutatják magát az atombombát, a túlélők elbeszéléseit és a második generáció problémáit. *Hirosima ma* címmel gyerekekkel és polgárokkal készült interjúkat közölnek, valamint közzéteszik Hirosima és Nagaszaki polgármesterének a világhoz intézett üzenetét...

Egyesek szerint manapság könnyű békeharcosnak lenni, és elítélni Japán megleckéztetését, Hirosima és Nagaszaki bombázását... A pozitív eredményeket kell számba venni, és elképzelni, mi történik, ha a támadás elmarad... Merthogy több millió amerikai és japán katonának menekülnie kellett a százezer civil feláldozásával, elpusztításával... Az emberiség megmenekült a harmadik világháborútól, hiszen a hadurak gátlástalanágát, gyilkolási szenvedélyét lehűtötte Hirosima és Nagaszaki fagyos mosolya... Jókor. Elvégre a Hirosimára ledobott bomba „csak” 13 kilotonna volt, azóta rakéták már akár 200 kilotonnás robbanófejeket hordozhatnak. Egy harmadik világháború tehát valószínűleg az emberiség végét is jelentené...

A vereség velejáráójának tulajdonítják azokat a nagy változásokat is, amelyek beálltak Japánban, és az egyik legdemokratikusabb közösséggé formálták...

Méray Tibor a dialógusban látja a kiutat minden ellenségeskedésből: „A Dialógus röviden annyit jelent, hogy a Kelet és a Nyugat beszéljessen egymással. Ne hadakozzanak, hanem tárgyaljanak; ne átkozódjanak, hanem vitatkozzanak; ne fenyegetőzzenek, hanem érveljenek; és a végén: ne nukleáris fegyvereket vagdosssanak egymás fejéhez, hanem igenis egyezzenek meg egymással. A Dialógus tehát nem csupán nagy és szent dolog, hanem ami ennél jóval több: fontos is. Sem több, sem kevesebb nem függ tőle, mint az emberiség jövője.”

Ezért: emlékezzünk is... És bízzunk abban, hogy a világ mai urai fellapozzák időnként még az atomsorompó-szerződést, az atomfegyver-kísérletek teljes tilalmáról rendelkező átfogó atomcsendszerződést, és tesznek is valamit a nukleáris fegyverektől mentes világ megteremtése érdekében... És... nem csak időnként... Hogy ne születhessen film *Szerelmem, atombomba* címmel...

Roncsák Alexander, 2006

AUGUSZTUS 20. – A MAGYAR ÁLLAMALAPÍTÁS / ÁLLAMALAPÍTÓ SZENT ISTVÁN ÜNNEPE

A magyar államalapítás évfordulójának, államalapító Szent Istvánnak ünnepe a magyar Országgyűlés 1991. március 5-i döntése értelmében. 1991-től augusztus 20-a a Magyar Köztársaság hivatalos állami ünnepe.

A finnugor nyelvcsaládhoz tartozó, a finnekkel és észtekkel rokon magyarság az Ural vidékéről indulva több évszázados, gyakori harcokkal nehezített vándorlás után a IX. század utolsó évtizedében érkezett a gyér szláv és avar népességű Kárpát-medencébe. Elődeink úgy vélték, hogy a Kárpátok hegykoszorúja megfelelő védelmet nyújthat a külső támadások ellen, s a térség kedvező természeti adottságai: a halban gazdag nagy folyók, a kiterjedt erdőségek, a dús legelők és a bőven termő szántóföldek végleges otthont biztosítanak a mintegy félmilliónyi magyarnak.

Ez a honfoglalás azonban nem jelentette a törzsi-nemzetségi szervezetben élő, pogány istenekben hívő lovas-pásztor nép életmódjának teljes feladását. Fennállt annak a veszélye, hogy a magyarság – hasonlóan a népvándorláskori népekhez – hamarosan felmorzsolódik, beolvad más népekbe, és eltűnik a történelem színpadáról.

A honfoglalást vezető Árpád fejedelem (?–907) leszármazottja Géza fejedelem (?–997) felismerte, hogy a magyarság csak úgy maradhat fenn, ha békés megegyezésre törekszik I. Ottó német-római császárral, kapcsolatokat keres a kereszténységgel és a nomád életmódról áttér a földművelésre. Géza ezért német hittérítőket kért, I. Ottó német-római császárnak területi engedményeket tett, s házassági kapcsolatok révén a szomszédos országokkal jó viszonyt alakított ki. A változást ellenző magyar törzsfőkkel pedig kemény kézzel számolt le.

Fia, Vajk (975–1038) megkeresztelkedett, folytatta apja politikáját, és 1000-ben István néven királlyá koronáztatta magát. István három helyről kérhetett koronát: a keleti kereszténységet megtestésítő bizánci császártól, a német-római császártól és a pápától. Mivel István a nyugati kereszténységhez akart csatlakozni, s nem kívánt a világhatalmi tervek fontolgató német-római császárság függőségébe kerülni, ezért II. Szilveszter római pápától kért és kapott koronát. Ezzel egyúttal elismerte a pápai hatalom jelentőségét is.

István célja az volt, hogy a nemzetségekre tagolódo magyarságból és az ország egyéb lakóiból – erős központi hatalom irányítása

alatt – nyugati műveltségű, független, keresztény államot alapítson. Mindezek megvalósításához a legfontosabb lépés a magánbirtok intézményének megteremtése volt. Fegyveres harcban végérvényesen legyőzte a régi berendezkedést fenntartani akaró utolsó ellenfeleit, és birtokába vette az ország földterületének közel kétharmadát. A többi az egyháznak, a hozzá hűséges nemzetségfőknek és a fegyveres segítséget nyújtó német lovagoknak adományozta. Ezzel István király szilárd hatalomra tett szert, s megszilárdította az ország belső helyzetét. A királyi birtokokat – nyugati mintára – királyi vármegyékbe szervezte. Központjaikba egy-egy várat építtetett, ahonnan megbízható emberei irányították a vármegye életét. A gazdasági élet és a fegyveres erők legnagyobb része így közvetlenül a király ellenőrzése alá került.

A kereszténység felvételét német és olasz hittérítők segítségével hajtották végre. Az egyházi szervezet 10 püspökség és az önálló esztergomi érsekség megalapításával valósult meg. Az egyházszerkezet mellett a szerzetesrendek is hamarosan meghonosodtak Magyarországon. A kereszténység felvétele rövidesen számos területen érezte hatását. Ezek közül a legfontosabb a keresztény műveltség rohamos térhódítása és a nyugati írásbeliség meghonosodása volt.

István király az új szervezetet és rendet törvényeivel erősítette meg. Ezek elsősorban a magántulajdont, a köznyugalmat, az erkölcsöt, az egyházat és a kereszténységet védelmezték. 1038-ban bekövetkezett halálakor Magyarország egy fiatal, életképes, a nyugati társadalmakhoz közeli erős és független ország volt.

István királyt halála után néhány évtizeddel, 1083-ban szentté avatták, ettől kezdve Szent István napján, augusztus 20-án az akkori királyi székhelyen, Székesfehérváron a magyar királyok törvényt napot tartottak, s ott minden eléjük járuló alattvalójuk panaszát meghallgatva személyesen intézkedtek és bíraskodtak. Ezt követően évről évre, a nagy számban összegyűlt sokaság együtt hajtott fejet királyával a nagy király sírja és ereklyetartóban őrzött jobb keze – a Szent Jobb – előtt, így emlékezve Szent Istvánra. Az évszázadok múltán a törvényt nap elvesztette közjogi jelentőségét, a király személyes bíraskodását a királyi kúrián való ítékezés rendszere váltotta fel. A törvényt nap országgyűlése helyébe a rendi országgyűlés lépett, s az ország központja Székesfehérvár helyett Buda, majd 1873-tól Budapest lett. A nemzet azonban augusztus 20-án továbbra is eljárt tiszteletadásra az államalapító király székesfehérvári sírjához. Szent István napja nemzeti ünnep lett, s az maradt nagyon sokáig.

A második világháború után a kommunista rendszer megszüntette Szent István napját, és augusztus 20-át 1950-tól, a sztálini mintára létrehozott alkotmány dicsőítésére, az „alkotmány napjának” nevezték. Később, a Kádár-rendszer évtizedeiben az „új kenyér ünnepének” is nevezték, s így próbálták ünnepélyessé tenni a nagy nyári mezőgazdasági munkák befejezését, tompítva a tömegek, mindenekelőtt a termelészövetkezetekbe kényszerített parasztok ellenérzését.

Csak az állampárt bukása, az 1990. évi szabad és demokratikus választások és az ezzel járó rendszerváltozás után vált lehetővé, hogy augusztus 20-a államalapító Szent István ünnepeként ismét nemzeti ünnepeink sorába kerüljön.

A Szent István-i életmű vizsgálata azt mutatja, hogy az első magyar király nagy egyéniség, minden megnyilvánulásában konstruktív és reális, keresztény szellemű, reformer uralkodó volt.

Legnagyobb történelmi érdeme a magyarság fennmaradását biztosító döntése, a Nyugathoz, Európához történő csatlakozás volt. Szent Istvánban, államalapító királyunkban a magyar nemzet új életútját kijelölő alkotó egyéniséget, minden idők legnagyobb magyarját tiszteljük.

Szent István

Géza fejedelem örökösének és utódjának Vajkot jelölte ki, aki a keresztységben az István nevet kapta. Géza tehát szakított a trónöröklés szeniorátusi rendszerével, amelyben a legidősebb férfirokonra száll a hatalom. A hagyományos öröklődési rend szerint a Somogy-vidék urának, Koppánynak kellett volna Géza örökébe lépnie, így nem csoda, hogy Istvánnak 997-es trónralépése után először vele kellett megküzdenie.

A magyar államalapítás egyik legfontosabb mozzanata a koronázás volt. István II. Szilveszter pápától kért koronát, és 1001. újév napján tétette fejére Esztergomban. Ezután folytatta az egységes ország kialakítását. 1003-ban meghódította Erdélyt, majd legyőzte a Temes-vidék urát, Ajtonyt.

Miután István befejezte a régi rend lerombolásának apjától rámaradt részét, az ország átalakításához látott. A legfontosabb tennivalók a földesúri jogok szilárd rendjének megteremtése és a világi, valamint egyházi kormányzás intézményrendszerének megalapozása volt. Az egyházszervezés már a koronázás után kezdetét vette. Sikerült független egyházat teremteni két érsekség (Esztergom, Kalocsa) alapításával és nyolc püspökség létrehozásával. Az egyházszervezettel

párhuzamosan megjelentek az első kolostorok is (Pannonhalma, Pécsvárad, Zalavár).

Az egyházi birtokok kialakulása azért hozott jelentős változást a tulajdonviszonyokban, mert addig inkább csak a szolgák és a jószág számított tulajdonnak: a vándorlás miatt a föld értéke alig-alig számított. A kiterjedt és jól szervezett egyházi birtokokon jött létre az uradalmak rendszere. Jellemző, hogy a birtokhatárok írásba foglalása a XIII. századig gyakran nem történt meg: a birtokosok nehezen szokták meg az új tulajdonformákat.

Az uralkodók bővebben voltak az egyháznak adományozható földnek. A világi nagybirtok még nem alakult ki olyan szilárdan, mint az egyházi és a királyi. A törzsi arisztokráciának azon tagjai, akik az Árpádok mellé álltak, megtarthatták birtokuk jelentős részét, s azok számítottak a legelőkelőbbnek, akik a hét vezér valamelyikétől származtatták magukat. István politikájának fő támaszai mégis inkább a betelepített, jobbára német lovagok voltak, akik az egyházhoz hasonlóan hatalmas birtokadományokban részesültek.

A megyerendszert István király szláv közvetítéssel vette át Nagy Károly örökségéből. Maga a megye szó is szláv, határt jelent (vagyis a megye középpontjában álló vár határát, uralmi körzetet jelent). A megyenevek egy része szláv (pl. Nógrád, Csongrád stb.), más része magyar eredetű (pl. Szolnok, Csanád, Szabolcs stb. A megye első ispánjának a nevét viseli.)

A megyerendszer már István korában átfogta az ország sűrűbben lakott területeit. Egy-egy megye nemcsak a túlsúlyban lévő királyi birtokokat, hanem a területen lévő egyházi és világi nagybirtokokat s a szabadok szállásbirtokait is magában foglalta. A megye élén álló ispán (comes) közigazgatási hatásköre bizonyos mértékig a magánbirtokra is kiterjedt. A megye királyi birtokai részben a királyi udvar, részben a királyi várkatonaság eltartására szolgáltak. Ennek megfelelően szervezetük is különvált. A királyi udvar szolgáltató népeit az ún. kúriák – gazdasági központok – irányították. A különböző jogállású, szolgáltató népek között akadtak halászok, vadászok, pásztorok stb. Külön szervezetbe tartoztak a várkatonák és a várnépek. A várszervezet gazdasági és katonai irányítását a várjobbágyok végezték.

A várak szervezete a vármegyrendszer révén tagolódott a közigazgatás egészébe. A vármegyék előljárója a megyésispán volt. Ő látta el az igazgatószolgáltatás feladatait, gondoskodott az adók beszedéséről, és háborúban ő vezette a vár hadinépét. A vármegyék jövedelmein az uralkodó és az ispán osztozott, a bevételek a szabadok pénzdóbjából,

a híd- és útvonalvámokból tevődtek össze. A várfalakon kívül a hét meghatározott napjain hetivásárokat tartottak.

A feudális állam és a királyi megyerendszer megszervezésével párhuzamosan haladt az egyházszervezés. Eszközeiben a meggyőzés és a megtörés egyaránt szerepelt. Az új valláshoz, az új szokásokhoz, erkölcsi normákhoz, az új életmódhoz való lassú alkalmazkodás évei következtek. István király a siker érdekében bencés apátságokat alapított (a leghíresebbet Pannonhalmán). Esztergomban, Kalocsán érsekséget, több helyütt pedig (pl. Egerben, Győrben, Erdélyben) püspökséget szervezett. István királyt a kereszténység nyugati, római formája juttatta diadalra, anélkül azonban, hogy a keleti bizánci kereszténység hatását erőszakosan fölszámolta volna.

Szent István királysága a legtekintélyesebb és valószínűleg a leg-erősebb államalakulat volt mindazok között, amelyek a X. század folyamán létesültek Közép- és Észak-Európában.

István királynak – akárcsak a kor többi feudális uralkodójának – még nem volt állandó székhelye, legfeljebb néhány kedvenc tartózkodási helye. Az ország központja Esztergom és Székesfehérvár volt.

Az új társadalmi rendet törvényekkel igyekezett bevezetni, de ez sok nehézséggel járt. Ezt mutatják az első király törvényei. Magántulajdon, egyház, keresztény szertartás, mindez új és a nagy többség számára teljesen idegen volt. Ezért a király törvényekkel is meg akarta szilárdítani a földbirtokosok magántulajdonát, a szabadok végrendelkezési jogát; törvényben is biztosítani kívánta az egyházi tizedet (a dézsmát), és megparancsolta, hogy minden tíz falu építsen egy-egy templomot.

István király két törvénykönyve – bár részben idegen mintákat használ, mégis – igen sokat elárul a korabeli társadalomról. Föltűnik a szabadok és a – vagyontárgynak számító – rabszolgák közötti éles különbség. Az első törvénykönyve közvetlenül a koronázás után keletkezett, míg a második 1030 és 1038 között. Tartalma miatt mind a kettő törvénykönyv büntetőtörvénykönyv. A szabadok közötti különbség is szembeötlő. Még ugyanannak a büntetettnek a büntetése is más mértékű aszerint, hogy a király közvetlen kíséretébe tartozó-e, illetve könnyűfegyverzetű katonájáról vagy egyszerű közszabadról van szó. (Társadalmi állástól függően pl. 50, 10 illetve 5 tinót fizet az, aki megöli feleségét. A rabszolgaért csak kártérítés jár.)

A gazdasági ügyekkel a kincstár (camara, fiscus) foglalkozott. Az adók legnagyobb részét természetben fizették, vagyis a király és kísérete felélte az ország terményét. A rendszeres pénzverés 1020 után kezdődött.

Külpolitikájában is igyekezett apja békepolitikáját folytatni, arra törekedett, hogy békében éljen a szomszédaival. Felesége, a bajor herceg leánya, Gizella lett. Jól tudta azonban, hogy a legfontosabb az, hogy ne kerüljön ellentétbe a császárral. Ebben az időben a német-római császár Európa első uralkodójának tartotta magát, s a kontinens feletti vezető szerepre törekedett.

István király törvényeivel és fegyveres kíséretével, ispánjainak és püspökeinek a segítségével próbálta az új társadalmi rendet meggyökeresíteni. Ugyanakkor mindent megtett azért is, hogy az ország függetlenségét megvédje. Amikor 1030-ban II. Konrád német császár hadat vezetett Magyarországra, győzelmesen visszaverte. István király tehát nemcsak megteremtette a feudális államot, hanem meg is védte.

Évszázadokat természetesen akkor sem lehetett átugorni, még a leghelyesebb politikai döntésekkel sem. Ha az új magyar királyságot gondolatban egybevetjük azokkal, amelyek nyugaton már korábban kialakultak, látnunk kell, hogy intézményrendszere nem tartozott a legkorszerűbbek közé. A félnomád kultúrából a kereszténységbe átlépő társadalom szervezete nem válhatott egyszerűbben olyanná, mint a több százéves fejlődésre visszatekintő Karoling-utódállamoké. Bármily kezdetlegesek voltak is még az akkori nyugati királyságok intézményei, összehasonlíthatatlanul gazdagabb és sokrétűbben tagolt társadalomra épültek, mint István Magyarországn.

